

НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ УКРАЇНИ

“КИЇВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ ІМЕНІ

ІГОРЯ СІКОРСЬКОГО”

КАФЕДРА ТЕОРІЇ, ПРАКТИКИ ТА ПЕРЕКЛАДУ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

КУРСОВА РОБОТА

з дисципліни

“ІНОЗЕМНА МОВА (ОСНОВНА, ПРАКТИЧНИЙ КУРС)”

на тему: "Лексичні лакуни в англійській мові як лінгвокультурний феномен".

Студентки 3 курсу групи ЛА-12

Спеціальності 035 “Філологія”

Кравченко Анастасії Андріївни

науковий керівник: ст. викл. Усик Г. М.

Кількість балів: _____ Оцінка _____

Члени комісії _____
(підпис) (вчене звання, науковий ступінь, прізвище та ініціали)

(підпис) (вчене звання, науковий ступінь, прізвище та ініціали)

(підпис) (вчене звання, науковий ступінь, прізвище та ініціали)

Київ – 2024

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ХАРАКТЕРИСТИКА ЛЕКСИЧНИХ ЛАКУН ЯК ФЕНОМЕН ЛІНГВОКУЛЬТУРНОГО МОВЛЕННЯ.....	6
1.1. Поняття лакуни та система лакунарності.....	6
1.2. Типологія лексичних лакун в лінгвокультурному просторі...11	
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ЛЕКСИЧНИХ ЛАКУН В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ ТА ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ НА ПРАКТИЦІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ.....	16
2.1. Аспекти перекладу відсутності лексики в художніх текстах.....	16
2.2. Специфіка лексичних лакун в сучасному англійському та українському дискурсі.....	21
ВИСНОВКИ.....	25
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	28

ВСТУП

Проблематикою курсової роботи є підвищений інтерес до лакун з лінгвокультурної перспективи, що відзначається останні два десятиліття. Дослідники акцентують увагу на тому, як вони відображають особливості культури та спосіб сприйняття інформації. Сучасні технології дозволяють застосовувати комп'ютерне моделювання для аналізу лакун у великих мовних корпусах, тому це дає можливість здійснювати більш широкий та системний погляд на поширеність та функціонування лакун в англійській мові. Вивчення цього терміну також стало актуальним в контексті прикладних сфер, таких як мовна педагогіка та переклад. Розуміння лакун допомагає покращувати мовні навички та ефективність перекладу. Цей процес дослідження постійно розширюється, охоплюючи різноманітні аспекти вивчення їх у англійській мові як важливого лінгвокультурного феномену.

Актуальність дослідження теми обумовлена кількома ключовими аспектами. Лакуни є важливою складовою культурної мови, яка відображає та впливає на спосіб сприйняття інформації та взаємодії у мовному середовищі. Вивчення лакун сприяє кращому розумінню процесів мовної адаптації та трансформації, особливо у контексті зміни соціокультурного середовища. Розуміння лакун може покращити ефективність комунікації між представниками різних культур та підвищити лінгвістичну компетентність, у процесу викладання та вивчення англійської мови, розуміння лакун також допомагає лінгвістам та педагогам надавати студентам комплексний погляд на мову та її культурні відмінності, а у перекладацькій практиці їхнє використання є ключовим, оскільки вони можуть впливати на точність перекладу. Актуальність полягає також у розумінні лакун як елементу, що визначає інтеркультурну взаємодію та сприяє культурному взаєморозумінню,

а також є важливим у контексті сучасних мовних практик та у використанні інтернет-комунікації, де мовна динаміка зазнає змін.

Аналіз лакун з лінгвокультурного погляду стає актуальною задачею в умовах глобалізації та зростання культурного різноманіття, виходячи за межі традиційного лінгвістичного дослідження.

Метою роботи є дослідження лексичних лакун в англійській мові як лінгвокультурного феномену. Виходячи з поставленої мети, необхідно вирішити такі **дослідницькі завдання**:

- визначити поняття лексичних лакун у системі лакуарності;
- дослідити типологію лексичних лакун в лінгвокультурному просторі;
- проаналізувати аспекти перекладу відсутності лексики в художніх текстах;
- визначити специфіку лексичної лакуарності в сучасному англomовному та українomовному дискурсі.

Об'єкт дослідження— лексичні лакуни в англійській мові.

Предмет дослідження— дослідження лексичних лакун в англійській мові як лінгвокультурного феномену.

Матеріал. Ідеї про явище лексичних лакун в англійській мові та методологічну основу виклала незліченна кількість дослідників, бо цей лінгвокультурний феномен надзвичайно різноманітний.

Т. О.Анохіна, С. А.Швачко, М. І. Оніщук, Ф. С. Бацевич, Р. Кісь, Р.П. Зорівчак, І. В. Корунець, М. Фуко, Д. О. Романов, Н. Ю. Нікуліна, Т. А. Зінов'єва, Р. Уеллек, Д. Майлз дали свої визначення, розкрили структуру, типологію, принцип функціонування, визначили суть лексичних лакун в англійській мові як лінгвокультурного феномену, що дало поштовх на переосмислення лакуарності.

Методи дослідження. У процесі написання роботи використовувалися загальнонаукові прийоми структурно-функціонального аналізу, що застосовувався з метою визначення функцій лексичних лакун в англійській

мові. Культурологічний підхід використовувався з метою виявлення специфіки лінгвокультурного феномену лексичних лакун в англійській культурі.

Практичне значення дослідження. Головні положення та висновки даного наукового дослідження можуть стати у нагоді при спостереженнях за розвитком лексичних лакун в англійській мові як лінгвокультурного феномену, що має важливе значення в плані розвитку сфери перекладу значення на сьогодні. Практичні положення та висновки з курсової роботи можуть бути застосовані в науковій сфері для розгляду питань з вивчення лакуарності в англійській мові.

Структура курсової роботи. Дослідження складається зі вступу, двох розділів, кожен з яких має окремі підрозділи, висновків та списку використаних джерел, що містить 22 найменувань.

Розділ 1. Характеристика лексичних лакун як феномену лінгвокультурного мовлення

1.1 Поняття «лакуна» та система лакунарності

Зважаючи на зростаючу актуальність проблем міжкультурної комунікації, для лінгвістів дуже важливо вивчити феномен лакунарності. Наявність прогалин в одній мові проти іншої відображає найяскравіший аспект національно-культурної специфіки семантики мови. У зв'язку з цим, вивчення розбіжностей національних культурних систем і шляхів подолання таких відмінностей необхідне, оскільки в міру розвитку суспільства мова збагачується новими поняттями кожної окремої соціальної системи що має свої особливості, які відразу впливають на лексичний склад мови. Філаретова Є. у своїх роботах притримується саме таких поглядів [17].

Національно-культурна особливість лексики проявляється не тільки в наявності ряду конкретних слів, але і у відсутності слів для значень, виражених в інших мовах. Подібні поняття і слова, що їх виражають, називаються «лакуні» які стають помітними тільки при порівнянні мов. Мова, безумовно, є складовою культури. Якщо порівнювати мови і культури різних народів, то можна виділити елементи, які збігаються і розходяться, іншими словами прогалини, білі плями, що мають назву «лексичні лакуні», які з'являються в результаті відсутності еквівалента в іншій мові. Український етнолінгвіст Роман Кісь вважає, що поняття еквівалентної лексики дуже близьке до поняття «лакуна», яке лежить в основі так званої проблеми «лакунарності» в міжкультурній комунікації [10].

Мова є відображенням культурної реальності народу, це як ідеальний паттерн, який організовує сприйняття світу носіями мови: умови суспільно-політичного, соціально-економічного, культурного життя і побуту народу, їх світогляд, психологія, традиції і не тільки призводять до появи принципово відсутніх понять у носіїв інших мов. Відповідно, в інших мовах

не буде одномовних словникових еквівалентів для їх передачі. Тобто кожен народ за допомогою мови формує унікальну картину світу - в кожній природній мові відбивається певний спосіб сприйняття світу, нав'язаний як обов'язковий для всіх носіїв мови [10].

Тому з точки зору етнології, лінгвокультурної та подібної сфер найцікавіше встановити причини розбіжностей у мовних картинах світу, і ці розбіжності дійсно існують. Багато вчених розглядають вирішення цього питання як вихід за межі лінгвістики і поглиблення в таємницю пізнання світу іншими народами.

У сучасних дослідженнях термін «лакуна» охоплює різні типи мовних невідповідностей, включаючи граматичні, лексичні та фонетичні відмінності, тоді як явище невідповідності між мовами стало відомим як лакунарність.

Слово «лакуна» (від лат. *lacuna* - депресія; від фр. *lacune* - порожнеча, несправність) можна розуміти як відсутність імені в одній з мов. У лінгвістиці та психолінгвістиці термін «лакунами» відноситься до основних елементів національної специфіки лінгвокультурної спільноти, що ускладнює іноземним реципієнтам розуміння деяких фрагментів текстів. Таким чином, це поняття відображає національні та культурні особливості порівнюваних мов і культур. Як додає в своїх роботах Т. Анохіна, лакуни сигналізують про особливості мовної культурної спільноти з різних сторін: реалій, процесів, умов, що суперечать досвіду користувача тієї чи іншої мови або культури [1].

У науковій літературі є й інші різні терміни, які використовуються для позначення поняття «лакуна», наприклад, в англійській літературі є термін «gar», що означає розрив, діра, а також термін «випадкові діри в мовних моделях», етноедеми, лінгвокультури, етнолінгвістичні культури, використовувані такими вченими, як К. Хейл, К. Хокетт, М. Шаттлворт.

Цей термін вперше згадується авторами в роботі «Порівняльна стилістика французької та англійської мов» Ж.-П. Вайн і Дж. Девелом в 1958

році, які викликали інтерес французьких і франко-канадських лінгвістів, в інших європейських країнах була не настільки яскрава реакція. Вчений В. Й. Розенцвейг посилався на випадки, коли ситуації, звичні для культури одного народу особливості лексики, не спостерігаються в іншому, про що фактично згадувалося на початку [26].

Попова і І.Стернина подібним чином пояснюють поняття «лакуна» - це відсутність одного еквівалента, який є в іншій мові, головна особливість полягає в тому, що ця відмінність виникає в процесі спілкування, в ситуації контакту двох культур. Ці автори також систематизують і класифікують явище за різними критеріями, наприклад, системно-мовними (міжмовними і внутрішньомовними), парадигматичними характеристиками (родовими і специфічними), абстрактним змістом (предметно-абстрактними) за типом номінації (номінативно-стилістичними).

Багато вчених дотримуються думки, що лакуни фіксують об'єктивні відмінності в системах контакту з мовами, тому існує пряма кореляція лакун з механізмами інтерпретації та розуміння текстів. Прогалини є маркерами культурної маргінальності та викликів у міжкультурній комунікації.

Роман Кісь має непопулярну думку, що цей процес спілкування має кілька фаз розвитку, який на перший погляд є гармонійним. Кожна фаза має власні етапи відповідностей та розбіжностей, що при взаємодії формують певну динаміку спілкування, що напряму залежить від культурних особливостей між співрозмовниками. В цьому сенсі при спілкуванні з іноземцями виникають питання, що виражають сумнів та не повне розуміння контексту, так би мовити несумісність. Саме цю роль відіграють лакунарні одиниці при спілкуванні, тобто між співрозмовниками, які відносяться до різних мовних культур, виникає неясність деяких значень, що блокує правильне сприйняття вербальної дії [10].

Лакуна як поняття і термін вже давно на периферії мовних студій. Вважалося, що це досить маргінальне явище. Кілька лакун у граматичній парадигмі слів обумовлені неосвіченими формами слів, наприклад, як у випадках скороченої форми «amn't» від англійського дієслова *be*, а також її громіздкістю як у фразі англійської мови "*will have been being done*". В українській мові прикладами лакунарності заведено вважати дієприкметники на *-а* *-(я)* від деяких дієслів на *-ть* та багато інших прикладів. Тобто лакуни сприймалися тільки як внутрішньомовне явище і найчастіше як нечисленні винятки в мовній системі.

Завдяки дослідженням Т. Анохіної можна додати, що існують також методи виявлення лакун, здебільшого це зіставлення семантично близьких лексичних одиниць різних мовних систем і підсистем для виявлення того, чи існує еквівалентний переклад цих одиниць іншою мовою, чи ні. За відсутності в будь-якій мові перекладацького еквівалента тому чи іншому слову іншої мови в першій мові фіксується лакуна. Насамперед використовують двомовні перекладацькі словники. Два моменти можуть вказувати на можливу лакунарність лексичної одиниці, наприклад, розгорнута пояснювальна дефініція слова в перекладацькому словнику, пояснення слова в перекладацькому словнику через перелічувальний або синонімічний ряд [1].

Лакуни виявляються також у процесі безпосередньої міжкультурної комунікації - носій тієї чи іншої мови стикається з тим, що в мові, що вивчається, немає слова для позначення того чи іншого явища, позначеного в його рідній мові.

Усі методи виявлення лакун мають контрастивний характер, засновані на зіставленні. Найнадійніший спосіб виявлення лакун - саме контрастивне дослідження. Багато що змінилося, коли в другій половині XX століття стали пріоритетними питання культурної специфіки окремих мов та особливості міжкультурної комунікації. Поняття лакуни та відповідний термін стали

надзвичайно затребуваними, причому насамперед стосовно лексичної системи [6].

Під лакунами стали розуміти пропуски в лексичній системі мови, відсутність очікуваних слів або граматичних форм, які за логікою мають бути в мові, якщо мати на увазі відбивну функцію як найважливішу для будь-якої природної мови, а також лексичну системність. Превалювати став міжмовний підхід до ідеї лакунарності: лакунами стали вважати відсутність слова для позначення понять, які в даній лінгвокультурі існують і мають особливе словесне позначення в інших мовах. Наприклад, як писала Н. Нікуліна, якщо взяти українську та англійську сферу бізнес-культури, можна зрозуміти, що безліч англійських лакун можна інтерпретувати здебільшого лише описово, тобто ми маємо словосполучення *spin off*, яке можна перекласти лише як "фірма, що відокремилася від материнської компанії", з цього випливає, що в українській бізнес-культурі відсутнє таке розуміння бізнесу, а такі висловлювання неможливо уявити за допомогою відповідної кількості компонентів [13].

Таким чином, поняття лакуни стали визначати як релятивне. У теорії перекладу лакуни почали позначати як прогалини, непомітні зсередини, наприклад, людині, яка володіє лише однією мовою, але це неоднозначний висновок, адже ці прогалини стають явними за умови креативного використання мови в тексті [14].

Далі термін включається до філологічних словників, де його описують так: Лакуни - відсутність лексичних еквівалентів в одній мові позначенням, переважно національних реалій, в іншій. Таке розуміння лексичної лакуни невіддільне від уявлень про системність мови та її зумовленість специфікою мислення і культури [4] .

1.2 Типологія лексичних лакун в лінгвокультурному просторі

Складність явища лакуарності та неоднозначність розуміння сутності лакун призвели до аналізу лакун з різних позицій, що дало підставу створенню різних класифікацій.

Аналізуючи вивчений матеріал Зорівчак Р. щодо лакуарних одиниць різних мов, можна позначити, що серед лінгвістичних чинників, які впливають на формування лакуарних лексичних одиниць, можна відзначити такі:

1) Неконгруентність у структурі найменування. Оскільки загальноновизнано, що лакуарні одиниці диференціюються відповідно до мовного рівня, слід визнати, що неконгруентність у структурі найменування є одним із чинників, що зумовлюють появу лакуарних одиниць.

2) Розбіжність семантичного обсягу, а саме лексичних одиниць у порівнянні мов.

3) Запозичення та калькування. Запозичення або калькування слів і фразеологізмів, з одного боку, є способом заповнення лакун, з іншого боку - запозичені або кальковані слова, лексичні одиниці для інших мов стають лакуарними. Наприклад, у словнику іноземних слів є близько 1500 нових іноземних слів, що використовуються в українській мові, багато з яких є лакуарними, одним із прикладів такого запозичення є слово "тінейджер" (teenager, англ. - підліток) - молодий чоловік або дівчина віком від 13 до 19 років.

4) Евфемізація. Прагнення висловити ідею або позначити об'єкт не прямо, але побічно породжує евфемізми, які можуть не збігатися в різних мовах і є лакуарними. Наприклад англійська фраза "A cold in the head" (холод у голові) означає нежить [7].

Тобто, якщо підсумувати вищенаведене, вивчення лакуарних одиниць і лакун у лексиці показує, що існують два основні типи чинників, які впливають на появу лакун:

1) лінгвістичні чинники - мається на увазі оригінальність у лінгвістичному членстві в об'єктивному світі та розбіжність у розвитку систем мов;

2) екстралінгвістичні чинники - у цьому випадку йдеться про різноманітність історичних, культурних і духовних традицій народів, географічні, соціально-економічні умови життя, особливості звичаїв, менталітет різних народів [17].

З урахуванням впливу цих чинників можна вивести такі види лакунарних одиниць як фонетичний, лексичний, фразеологічний, морфемний, морфологічний, синтаксичний, стилістичний. Ми в роботі аналізуємо саме лексичні лакуни, тому далі мова буде саме про них.

Анохіна робить таку помітку, лексичні лакуни поділяються на два нерівнозначні класи: абсолютні, або повні, і неповні лакуни. В українській мові відсутні еквіваленти англійського слова *lap*, що означає "коліна сидячої людини". В англійській мовній картині світу є ще одна точкова, конкретна номінація *shank* "вузька частина підошви між каблуком і стопою" [1].

З іншого боку, в англійській мовній картині світу вербально не розрізняються *стопа* і *ступня*. Еквівалентами виступає слово з ширшим значенням англійського *foot*. Відповідно в словосполученнях з опорним словом стопа воно передається словами тієї самої предметно-тематичної групи, але із загальним значенням: спрямувати свої стопи кудись - *direct / bend one's steps*; йти по стопах когось - *follow in smb.'s footsteps*. Невипадково в англійській мові набагато більше стійких словосполучень зі словом *foot*, ніж зі словом *ступня* в українській.

Абсолютні лакуни можуть перекладатися іншими частинами мови. Передача іншого природного явища англійською мовою: *Мете(хуртовина)* - *There is a snow storm*. Серед абсолютних лакун зустрічаються дієслова: приймати (ліки) передається описово англ. *take medicine with water*. Існують просторові лакуни. Так, в англійській мові дієслово сідати передається

по-різному. Якщо дія відбувається з положення стоячи - *to sit down*, а якщо з положення лежачи - *to sit up* [4].

На даний момент типологія лексичних лакун ще не розроблена. Але за допомогою аналізу різних наукових досліджень лакунарних одиниць ми можемо виокремити: словотвірні, структурносемантичні, гіпер-гіпонімічні та коннотативні [2].

Розглянемо їх послідовно в аспекті перекладу. Наявність словотвірних лакун в англійській мові зумовлені їхніми обмеженими дериваційними можливостями через аналітичну будову. Корунець І. зазначає, що префікс по- в українських дієсловах передається англійською роздільно оформленими словосполученнями, а в деяких значеннях не передається:

a) вчинення дії протягом нетривалого часу: *побігати* - англ. *run a little, run for a while*;

b) дія з перервами в ослабленому ступені: *поглядати* - *cast a glance*;

c) дія в ослабленому ступені: *поохати* - *sigh, moan*. Значення префікса не передається;

d) поширення дії на всі або багато об'єктів: *поховати* - *hide, cacher*. При передачі англійською відбувається втрата значення префікса українського дієслова;

e) початок вчинення будь-якої дії: *поповзти* - *crawl, creep along*. Значення префікса також не вербалізується [11].

Префікс *при-* характеризується багатозначністю:

1) досягнення мети руху: *прибігти*. Це значення префікса передається англійською за допомогою дієприкметника теперішнього часу: *to come running*.

2) доведення дії до певного результату: приневолити. Це аспектне значення не передається лексично в англійській мові. Словникові еквіваленти збігаються з відповідним безприслівниковим дієсловом: *to force*.

3) зближення, зіткнення: приставити. В англійській мові значення префікса передається прийменниками: *put (set) against*.

4) неповнота дії стисненням, ущільненням шляхом тиску зверху: *притоптувати (напр. ногами)*. В англійській передається фразовим дієсловом або роздільно оформленим словосполученням: *thread down, tap with one's heels* [12].

Наведені приклади свідчать про те, що словотвірні засоби відіграють суттєву роль у структуризації категорії дії в просторовому та інших планах і тим самим формують мовну картину світу. Нерозрізнення словотворчих, дериваційних лакун може призвести до помилкових висновків.

Іншим засобом формування мовної картини світу, міжмовні відмінності якої проявляються в практиці перекладу, є структурно-семантичні лакуни. За тією ж Анохіною підставою їх виокремлення є відсутність однослівного позначення відповідного референта. Семантичні лакуни виявляються в різних частинах мови. Широко відомі приклади відсутності в англійській мові однослівних позначень таких денотатів, як *доба, окріп, іменинник, гардеробниця, буженина*: *twenty four hours / day and night, boiled water, birthday boy, cloak room attendant; cold boiled pork*. Іменник з абстрактним значенням "цілеспрямованість" може передаватися роздільно оформленим еквівалентом: *firmness of purpose* [1].

Явище лакунарності тісно пов'язане з гіпер-гіпонімією з огляду на їхню спільну етносемантичну природу і роль у структуризації та класифікації предметів об'єктивної дійсності. Лакунарність властива як гіперонімам, так і гіпонімам. Гіпер-гіпонімічна лакунарність виявляється в процесі зіставно-типологічних досліджень, носії мови її не усвідомлюють, так само

як і лакуни інших типів. В англійській мові є гіпонім *finch*, родова назва багатьох співочих птахів. В англійській мові поряд із родовими словами еквівалентами українському *водоспад* - *waterfall* є відсутні в українській мові гіпоніми *cataract*, що означає "великий, потужний водоспад" [2].

Гіпоніми бувають різних типів вони можуть:

- поєднувати назву дії, спосіб її здійснення та інші характеристики: *to troll* - ловити рибу на блешню, *to hack* - їхати верхи не поспішаючи;
- позначати дію, здійснювану за допомогою когось або чогось: *to ferret* - полювати з тхором;
- позначати інтенсивність дії: *to guzzle* - їсти або пити з жадібністю; дію, спрямовану на певний об'єкт: *to foil* - збивати (собаку) зі сліду;
- позначати конкретну дію: *reer* - погляд крадькома [17].

Серед гіпонімів нерідко трапляються видові номінації, що розрізняються за різними підставами: за віком, наприклад, *parr* - молодий лосось.

Денотативні лакуни характеризуються відсутністю додаткових функціонально-стилістичних, експресивно-стилістичних та емоційно-експресивних усвідомлень, які накладаються на основне значення. Під час перекладу передається тільки загальне значення, а свідомості втрачаються [2].

Як висновок, наявність лексичних лакун, "порожніх клітин" у словниковому складі мови пояснюється не характером національного менталітету, а особливостями розвитку лексико-семантичної системи, її словотворчими можливостями. Представляє інтерес зіставлення словникових еквівалентів лексичних лакун з їхніми перекладами в текстах. Лексикографічні, словникові еквіваленти можуть відповідати перекладацьким, але можуть від них і відрізнятися.

Розділ 2. Аналіз лексичних лакун в англійській мові та порівняльний аналіз на практиці української мови.

2.1 Аспекти перекладу “відсутності лексики” в художніх текстах

В процесі перекладу невід’ємною частиною є ймовірність не повноцінно передати сутність художнього тексту, основними причинами можна назвати особливості граматичного складу кожної мови, різницю лексичних систем, культурного фону. Ці причини в кінцевому результаті впливають на якість самого перекладу[4].

Люди протягом всієї перекладацької діяльності стикаються з проблемою перекладу змісту текстів, що наповнені елементами національної самобутньої форми. Британський антрополог Б. Малиновський неодноразово озвучував думку про неможливість перекладу багатьох тверджень, які пов’язані з культурою, для побудови логічного ланцюга у тексті, пояснення тих чи інших слів та речень, необхідно спочатку пояснити їхню функцію у конкретному культурному оточенні, де вони зазвичай використовуються. Ряд вчених, наприклад, Л. Вайсгербер, Б. Кроче, Е. Сепір, Б. Уорф, притримувалися «теорії неперекладності», згідно з якою у перекладачів неминуче виникає проблема втрати або неповноцінної передачі значень, якими наповнений текст оригіналу[7].

Таким чином знову постає питання стосовно значень еквівалентності та адекватності. В науці про переклад еквівалентність розглядається на рівні співвідношення тексту оригіналу та результату тексту перекладу. Еквівалентність пов’язана з відтворенням комунікативного ефекту початкового тексту, який детермінований первинною комунікативною ситуацією та її компонентами, умовно кажучи, еквівалентність завжди націлена на ідеальний еталон, має на увазі вичерпну передачу змісту оригіналу на всіх семантичних рівнях та у повному обсягу його функцій.

В свою чергу адекватність, на думку Є. Філаретової, визначається як співвідношення комунікативних ситуацій, вона зорієнтована на співвідношення стратегії та тактики перекладу, націлена на найкраще з того, що є можливим в залежності від конкретних умов, має, так би мовити, оптимальний характер. Тобто адекватність є таким собі відносним поняттям, що робить акцент на іншого реципієнта, іншу культуру, норму перекладу та літературну традицію, тобто є вторинною комунікативною ситуацією, обумовленою функціями початкового тексту. Адекватне сприйняття іношомовного та інокультурного тексту стає можливим лише при сформованій вторинній мовній особистості у реципієнта [17].

В цілому переклад це опосередкований процес, сутністю якого є завдання підтримати комунікацію між різномовними партнерами у повній мірі, зберігаючи комунікативну цінність тексту оригіналу та забезпечити таким чином комунікативну еквівалентність.

Корунець І. у своїй роботі «Теорія та практика перекладу» наголошує, що перекладацький процес, як комунікативний акт, тісно пов'язаний з когнітивними аспектами людського мислення тобто з можливістю сприймати, розуміти та інтерпретувати інформацію. Перекладач в процесі своєї роботи працює зі специфічними національними та мовними явищами та має якнайкраще інтерпретувати їх залежно від своєї компетенції. Сприйняття тексту залежить не тільки від лексичної, синтаксичної та композиційної характеристики, але й від національно-культурного фактору навколишньої середовища, на яку орієнтований текст для перекладу [12].

Національно-культурні особливості обумовлюють різницю у сприйнятті картини світу, вербалізації емоцій, в результаті викривлення сприйняття інформації з'являються лакуни. Психолінгвістичні дослідження проблеми сприйняття, розуміння та інтерпретації тексту дають зрозуміти, що поява лакун просліджується на всіх етапах перекладацької діяльності та обумовлені національною специфікою, причинами культурологічного плану та

особливостями лінгвістичного характеру, що в свою чергу впливає на результат перекладу.

Переклад лакун в художніх текстах відбувається за рахунок двох засобів: заповнення та компенсації. Заповнення так званої «відсутньої лексики» відбувається шляхом розкриття сенсу певного поняття, що несе в собі слово, яке належить незнайомій для реципієнту культурі. Це заповнення, за аналізом Р. Кіся, має декілька рівнів: поверхневий, детальний та повний, - кожен з даних рівнів залежить від характеру конкретної лакуни та від особливостей реципієнту, якому текст адресовано [10].

Найпоширеніший спосіб заповнення лакун в художньому тексті це транскрипція або по іншому транслітерація з поясненнями, коментарями або примітками. Такий спосіб обробки лакуни при перекладі є найбільш ефективним для передачі авторського сенсу у випадках мовної гри. Ця техніка дозволяє зберегти при перекладі національно-специфічні елементи іншої культури, певний колорит та забезпечує більш глибоке розуміння сенсу тексту шляхом розкриття значення специфічного елементу чужої культури за допомогою пояснення.

Зорівчак наголошував, що заповнення лакун відбувається в процесі взаємодії та співіснування мов тобто лакуна заповнюється шляхом запозичення тієї чи іншої одиниці з обов'язковими коментарями та примітками. Невеликі примітки або коментарі при перекладі художнього тексту робляться або по ходу оповідання, або в сносках [7].

Стосовно засобу компенсації лакун, для зняття національно-специфічних бар'єрів з ситуації контакту двох культур щоб полегшити розуміння того чи іншого фрагменту іншої культури в текст вводиться в певній формі елемент культури реципієнта. Тобто в тексті певної культури вводиться поняття з елементами іншої культури, які схожі або близькі за значенням, але не співпадаючі, таким чином полегшується

розуміння тексту інокультурним реципієнтом, але в певній мірі втрачається національна специфіка вихідної культури. В цьому контексті перекладачі використовують такі прийоми як наближений переклад, гіпонімічний переклад, конкретизацію, генералізацію. Компенсація відбувається тільки в тому випадку, коли необхідно зробити текст максимально зрозумілим, але заповнити лакуну через деякі причини неможливо. Як приклад, перекладачу потрібно максимально наблизити текст до читача та змусити його взаємодіяти як це відбувалося б з оригінальним текстом, задля досягнення цієї мети відбувається повна заміна оригінального культурного контексту на контекст культури мови перекладу[7].

В загалом, компенсування лакун в контексті перекладу художніх текстів зустрічається набагато менше ніж заповнення, але у випадках, які пов'язані з культурою чи особливостями мовної системи компенсування лакун необхідне.

Якщо згадати більшість творів англійської літератури, а саме діалогові частини, то стає помітною побудова навколо лінгвістичної проблеми, що стосується саме англійської мови, наприклад, орфографічні правила для буквосполучення *ie* та *ei*. Завданням для перекладача є збереження лінгвістичного змісту. В цьому випадку компенсацією є введення в текст аналогу – відмінювання іменників[7].

Проблема збереження національно-культурної специфіки оригіналу та компенсації лакун активно набуває особливого значення у тому випадку, коли при перекладі ідея твору та специфіка авторської подачі полягає у залученні в контексті гри слів специфічних елементів певної культури. В цьому випадку для читачів іншої культури художній твір є, так би мовити, закритим, тобто лакуни в оригінальному тексті практично неможливо замінити при перекладі. Перекладачі в такій ситуації мають замінити специфічні елементи культури оригіналу на тотожні за ефектом на читачів елементи мови, якою перекладають. Як результат перекладений художній твір при порівнянні з

оригіналом характеризується іншою системою інтертекстуальних зв'язків. Для збереження системи інтертекстуальних зв'язків найкраще підходить використання засобу заповнення лакун[10].

Приклади використання описаних засобів перекладу лакун можна знайти у творі Р. Кіплінга «Кім», що був перекладений двома перекладачами Ю. Джугастрянською та Є. Тарнавським, обидва використовують транслітерацію, транскодування для більш вдалого перекладу реалій, позначень об'єктів та явищ у житті індійців, що відсутні у культурі представників українськомовної спільноти. Наприклад:

“O Children, what is that big house?” he said in very fair Urdu[22].

«О, діти, а що то за великий будинок?» – спитав він на урду, якою, схоже, володів пречудово[8].

У цьому випадку *Urdu* передається в обох перекладах шляхом транслітерації як урду, але Є. Тарнавський залишає примітку: Урду – одна з мов Індії, офіційна мова Пакистану, дуже близька до гінді; зазнала значного впливу перської та арабської мов; має арабський алфавіт, що розширює знання читача про змальовуване в романі індійське суспільство.

Така сама ситуація спостерігається при перекладі реалії і в наступному фрагменті:

«Thy father was a pastry-cook, Thy mother stole the ghi,» sang Kim[22].

«Твій батько пік пиріжки, а мама твоя крала гї,» – наспівував собі Кім[8].

Є. Тарнавський передає реалію як гї, транслітеруючи її та додаючи коментар *Ghi* – різновид очищеного пряженого масла, яке широко використовується в Південній Азії для приготування їжі, лікування і проведення релігійних ритуалів. У цьому випадку переклад Є.Тарнавського

робить реалію більш екзотичною за звучанням для українського читача, а додавання коментаря, у першу чергу, пояснює, що це – не звичайне слово, а назва елементу культури.

Ще одним прикладом є момент у творі, де замість дослівного перекладу *tam-o'-shanter*, перекладачі використовують більш загальні слова для опису:

On his head was a gigantic sort of tam-o'-shanter[22].

На голові чужинець мав шапку, схожу на величезний берет. // На його голові красувалася величенька шапчина[8, 9].

Проаналізувавши засоби ліквідації лакун у художньому тексті, яким чином перекладачі їх застосовують, ми можемо прийти до висновку, що текст перекладу та оригіналу не можна ототожнювати, вони мають діалектичні суперечності, текст перекладу завжди семантично більший або менший оригіналу. При порівнянні оригіналу та перекладу одного тексту можна говорити лише про їхню еквівалентність.

2.2 Специфіка лексичних лакун в сучасному англійському та українському дискурсі

Як ми вже знаємо лексичні лакуни називають пробілами в лексичному складі мови, коли в ній відсутні слова або вирази для позначення певних понять, явищ або предметів. Тобто ця тема є важливим аспектом вивчення мови і відображають особливості культури та світогляду народу.

Швачко С. та ряд вчених у сучасному українському мовознавстві лакуни розглядають як базові елементи специфіки лінгвокультурної спільноти, які ускладнюють переклад текстів і сприйняття їх іншокультурними реципієнтами через відсутність у зіставляваній мові відповідників мовних одиниць різних рівнів, позначення понять, асоціативних реакцій, а також паравербальних засобів мовлення. Український та англійський мовні дискурси мають різні специфіки лексичних лакун через

їхню семантичну та етнокультурну специфіку. Українська мова може мати лакуни в термінології, пов'язані з унікальними українськими традиціями, культурою та історією, які можуть бути важко перекладені на англійську мову; згадаємо, що лексичні лакуни можуть виникати через відмінності у підходах до термінології в різних галузях, наприклад, українська мова має певні недоліки у технічній та науковій термінології, оскільки вона може бути менш розвиненою в порівнянні з англійською мовою. Українська та англійська мови можуть мати відмінності в емоційній лексиці та кольорових виразах, це активно прослідковується при розгляді українських фразеологізмів, які часто мають глибокий емоційний зв'язок з українським народом і його історією[20].

Більшість лінгвістів не сприймають термін лакуна, застосовуючи його лише за відсутності в одній із мов прямих відповідників лексичних одиниць іншої, що ускладнює його загальноприйняте формулювання. Питання таксономії лакун обговорюється і досліджується уже давно. Створенням їхньої універсальної класифікації займалося чимало учених-лінгвістів, кожен з яких (В.Г. Гак, В.І. Жельвіс, І.Ю. Марковіна, Л. В. Муравйов, Ю.О. Сорокін, І.В.Томашова та інші) пропонує власний підхід до характеристики лакун. Лінгвістами створений аналіз таксономії лакунарних одиниць, який засвідчує несформованість концептуально-методичного механізму вивчення цього явища[10].

Серед відомих класифікацій лакун простежується поділ на системні (мовні) та функціональні (мовленнєві, мовні та культурологічні). В англійській мові із префіксами іншомовного походження *de-*, *under-*, *up-* простежуються лакунарні для української мови одиниці, утворені за такими трьома словотвірними моделями, як: *Pref+N*, *пор.:* *underdog* «(у змаганнях) людина чи команда, яку вважають найслабшою та приреченою на програш», *under-secretary* “працююча людина, яка має нижчу посаду від секретаря в урядових установах” (у США – заступник міністра), *undersheriff* «помічник

шерифа або підзвітна йому особа», *underwit* «недоумкувата людина»; *Pref.+N+Suf*, *пор.*: *defaulter* «той, хто не виконує своїх зобов'язань / той, хто ухиляється від явки в суд»; *Pref.+V+Suf.* : *underachiever* «особа, якій менше щастить у школі та на роботі», *understrapper* «молодший агент (службовець)» тощо. Семантична характеристика системних лакун зі спільною категоріальною семою «людина» в англійській та українській мовах показує перевагу словотвірної деривації в українській мові над англійською, тоді як англійській мові більше притаманні вторинні номінації на основі асоціативного метафоричного перенесення[16].

В англійській мові абсолютну лакунарність наповнюють українські номінативи на позначення сімейно-родових відношень через рід занять або походження старшого в сім'ї, що у мові порівняння корегують із відповідниками-словосполученнями з додатковою лексемою на кшталт *son*, *grandson*. Сюди відносяться похідні іменники української мови з патронімічними суфіксами *-енк(о)*, *-ук*, *-чук*, *-ач*, *пор.*: укр. *дяконенко* – англ. *deacon's son*; укр. *злодієнко* – англ. *thief's son*; укр. *пopenко* – англ. *priest's son*; укр. *вдовенко* – англ. *widow's son*; *judge's son*; укр. *ткачук* – англ. *weaver's son* тощо[16].

Системні лакуни виявляються при зіставленні одиниць різних рівнів мовної системи, тоді як функціональні лакуни – у мовленні (О.О. Селіванова). Виокремлюють лексичні лакуни за принципом співвідношення слова з концептом за умови відсутності слова чи сполуки в іншій мові та за наявності концепту; семантичні – за відсутності семми, але за наявності концепту; концептуальні (когнітивні) – за відсутності концепту і слова. Аналіз досліджень із лакунології засвідчує те, що превалювання у мовознавчих студіях класифікацій культурологічних лакун (В.І. Жельвіс, І.Ю. Марковіна, Ю.О. Сорокін), тоді як мовні лакуни залишаються поза увагою[14].

В англійській мові для виявлення складності у лексичних формах цільнооформленості виявляють українські похідні субстантиви віддієслівної та відад'єктивної словотвірної моделі, походеньки, посиденьки, вечорниці, витребеньки, побіженьки, піджмурки, пересміхи, пустощі, гульбощі, ласощі, прикροщі, скупощі тощо. Аломорфними щодо англійської мови є номінації на позначення обрядодій, моделі віддієслівних предметних назв зі словотвірними формантами *-ин(и)*: *оглядини, змовини, заручини, запросини, пострижини, пропросини, хрестини та -к(и), зажинки, обжинки, посвятки (народна назва останнього дня різдвяних свят)*. В українській мові виявлено те, що притаманна більша кількість іменників із категорією *singularia/pluralia tantum* у парадигматичному класі абстрактної ознаки, що свідчить про специфіку кодування аналізованою мовою дійсності[16].

Лакунарні одиниці з суфіксами суб'єктивної оцінки виявляють яскраву специфічність художньо-літературного стилю в українській мові. В англійській мові такі однослівні функціональні аналоги відсутні. Українській мові за різноманітністю пестливих форм належить переважне місце порівняно з англійською. Виділено такі парадигматичні угруповання лакунарних одиниць, як: клас діяча – *голубчики, замазурка, комуністок, чудачок, мамочка, пастушок, п'яничка* тощо; клас абстрактної ознаки, поняття – *готовеньке, божок, сонечко* тощо; клас речі – *ворітця, квітонька, портретики, зернятка, голівонька, клуночок, садочок, волосинки, чобіток* тощо. Зіставлення міжмовних паралелей засвідчує тенденцію англійської мови до нейтралізації емоційної ескалації плану змісту, що дає можливості допустити відмінність у словотвірному потенціалі англійських словоформ.

ВИСНОВКИ

Як висновок до курсової роботи, ми визначили, що лакуни – це базові елементи специфіки лінгвокультурної спільноти, що ускладнюють переклад текстів і сприйняття їх іншокультурними реципієнтами через відсутність в одній мові порівняно з іншою певних відповідників мовних одиниць різних рівнів, позначень понять, категорій, асоціативних реакцій, а також паравербальних засобів мовлення. Лакуни є важливою складовою, яка відображає та впливає на спосіб сприйняття інформації та взаємодії у мовному середовищі. Вивчення цього терміну також стало актуальним в контексті прикладних сфер, таких як мовна педагогіка та переклад. Лакун допомагає покращувати мовні навички та ефективність перекладу, а вивчення терміна сприяє кращому розумінню процесів мовної адаптації та трансформації, особливо у контексті зміни соціокультурного середовища. Розуміння лакуна може покращити ефективність комунікації між представниками різних культур та підвищити лінгвістичну компетентність, у процесу викладання та вивчення англійської мови, розуміння лакуна допомагає лінгвістам та педагогам надавати студентам комплексний погляд на мову та її культурні відмінності, а у перекладацькій практиці їхнє використання є ключовим, оскільки вони можуть впливати на точність перекладу. Дослідники роблять акцент на тому, як вони відображають особливості культури та спосіб сприйняття інформації. Сучасні технології дозволяють застосовувати комп'ютерне моделювання для аналізу лакуна у великих мовних корпусах, тому це дає можливість здійснювати більш широкий та системний погляд на поширеність та функціонування лакуна в англійській мові. Вивчення цього терміну стало актуальним в контексті прикладних сфер, таких як мовна педагогіка та переклад. Розуміння лакун допомагає покращувати мовні навички та ефективність перекладу. Цей процес дослідження постійно розширюється, охоплюючи різноманітні аспекти вивчення їх у англійській мові як важливого лінгвокультурного

феномену. Узагальнено, що головними ознаками лакун є незрозумілість, незвичність та чужість. Ознаки лакун можуть бути представлені у вигляді наступних опозицій: незрозуміло – зрозуміло, незвично – звично, незнайоме – знайоме, неточно/помилково – вірно. Лакуни можна класифікувати за багатьма ознаками. У лінгвістиці лакуни поділяють на три великі групи: мовні, міжмовні, культурологічні. У переважній більшості досліджень первинним є поділ лакун на лексичні за особливостями морфологічних чинників. Різновиди лакун, що відтворюють об’єктивну розбіжність в устрої порівнюваних мов, впливають і на процес перекладу. Виявлено, що основні труднощі, які виникають при перекладі лексичних лакун, викликані двома основними причинами. По-перше, у рідній мові може бути відсутнім еквівалент слова, що перекладається з іноземної мови через відсутність у носіїв цієї мови реалії, яка позначається цим словом. По-друге, для розуміння разом із семантикою реалії має бути передана її конотація, а тобто розкриті культурне, національне та історичне забарвлення. Перекладачі мають знайти рішення, описати, перекласти або елімінувати лакуну шляхом її тлумачення або вилучення. В теорії перекладу - цей метод є перекладацьким рішенням за назвою опущення (deletion), який може бути замінений при нагоді на калькування (calques). Використання терміна лакуна для найменування як структурних, так і смислових пропусків у тексті, що піддаються (або не піддаються) відтворенню, дозволить досягнути широке коло явищ, які раніше розглядалися як різнопорядкові. Слово «лакуна» можна розуміти як відсутність імені в одній з мов. У лінгвістиці та психолінгвістиці термін «лакунами» відноситься до основних елементів національної специфіки лінгвокультурної спільноти, що ускладнює іноземним реципієнтам розуміння деяких фрагментів текстів. Таким чином, це поняття відображає національні та культурні особливості порівнюваних мов і культур. Лакуни сигналізують про особливості мовної культурної спільноти з різних сторін: реалій, процесів, умов, що суперечать досвіду користувача тієї чи іншої мови або культури. У науковій літературі є й інші різні терміни, які використовуються

для позначення поняття «лакуна», наприклад, в англійській літературі є термін «gap», що означає розрив, діра, а також термін «випадкові діри в мовних моделях», етноедеми, лінгвокультури, етнолінгвістичні культури, використовувані такими вченими, як К. Хейл, К. Хокетт, М. Шаттлворт. Кілька лакун у граматичній парадигмі слів обумовлені неосвіченими формами слів, наприклад, як у випадках скороченої форми «amn't» від англійського дієслова be, а також її громіздкістю як у фразі англійської мови "will have been being done". В українській мові прикладами лакунарності заведено вважати дієприкметники на -а -(я) від деяких дієслів на -ть та багато інших прикладів. Тобто лакуни сприймалися тільки як внутрішньомовне явище і найчастіше як нечисленні винятки в мовній системі.

В загалом, лексичні лакуни як лінгвокультурний феномен відіграють неосяжну роль у лінгвістиці, дозволяють краще зрозуміти культурну особливість мов, які використовуються при перекладі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Анохіна Т. О. Декодування лексичних та семантичних лакун на міжмовних векторах лінгвістики. Філологічні трактати. Мовознавство. 2016. No 2. Т. 7. С. 38–45.
2. Анохіна Т. О. Корпусний лакунікон англомовної картин світу: монографія. - Суми: Сумський державний університет, 2018. - 588.
3. Анохіна Т. О. Лінгвокогнітивні пошуки лексичних лакун. К.: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова. 2012. С. 5-10.
4. Анохіна Т. О. Методологічні засади ідентифікації лакун у сучасному мовознавстві // Україна і світ: діалог мов та культур: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 19–21 березня 2014 р. К.: Вид. центр КНЛУ, 2014. С. 18–19.
5. Анохіна Т. О., Швачко С. О., Ковтун В. Мовленнєві коди // Соціальногуманітарні аспекти розвитку сучасного суспільства: матеріали V всеукраїнської наукової конференції студентів, аспірантів, викладачів та співробітників, 20–21 квітня 2017 р. Суми: СумДУ, 2017. С. 33–37.
6. Бацевич Ф.С. Словник термінів міжкультурної комунікації. К. : Довіра, 2007. 205 с.
7. Зорівчак Р.П. Реалія і переклад (на матеріалі англомовних перекладів української прози) [Текст]: монографія / Р.П. Зорівчак. - Львів: Вид-во при Львівському унті, 1989. - 214 с.
8. Кіплінг Р. Кім / пер. Є. Тарнавського. Київ: Знання, 2018. 335 с.
9. Кіплінг Р. Кім / пер. Ю. Джугастрянської. Київ: Навчальна книга – Богдан, 2017. 256 с.
10. Кісь Р. Мова, думка і культурна реальність (від Олександра Потебні до гіпотези мовного релятивізму) / Р. Кісь. - Львів: Літопис, 2002. - 304 с.
11. Корунець І. В. Вступ до перекладознавства : [навч. посіб.] / І. В. Корунець. – В. : Нова книга, 2008. – 512 с.

12. Корунець І.В. Теорія і практика перекладу. Вінниця : Нова книга, 2001. 448 с.
13. Нікуліна, Н. Ю. Специфічні особливості перекладу англomовних газетно-публіцистичних текстів / Н. Ю. Нікуліна, Т. А. Зінов'єва // Молодий вчений. 2013. - №1. - С. 232-234.
14. Онищук М. І. Лакуни в національній картині світу / М. І. Онищук // Мова, освіта, культура в контексті євроінтеграції: матеріали наук.-практ. конф. (21-23 квіт. 2010 р.) – К.: Вид. центр КНЛУ, 2010. – С. 131-133.
15. Онищук М. І. Міжмовні лакуни як об'єкт міжкультурної комунікації / М. І. Онищук // Філологія і освітній процес: 21 століття: матеріали міжнародних наук.-практ. конф. (30 вер. – 2 жовт. 2010 р.) – Одеса: КП_ОМД, 2010. – С. 34-35.
16. Сучасний англо–український, українсько–англійський словник + граматика. – Упорядник Д. О. Романов / Д. : ТОВ ВКФ «БАО», 2003. – 448 с.
17. Філоретова Є. Міжмовні лакуни в аспекті сучасних лінгвістичних досліджень. Наукові записки Серія: філологічні науки. Випуск 89(3). 2010. С. 255-258.
18. Фуко М. Археология знания. Киев: Ника-Центр, 1996. 208 с.
19. Швачко С. А. Глибинна структура поверхневих лакун у синтаксичному дискурсі [Електронний ресурс] / С. А. Швачко, Т. О. Анохіна // Вісн. Житомир. держ. ун-ту ім. І. Франка. – 2007. – № 32. – С. 114-116.
20. Швачко С. О. Модельовані та немодельовані паттерни словотвору англomовному дискурсі / С.О. Швачко // Філологічні трактати. – 2012. – Т.4, №3. – С. 84-88.
21. Язык и культура: Материалы I Международной конференции. Киев, 1992. С. 62–64.
22. Kipling R. Kim. URL: <http://pinkmonkey.com/dl/library1/kplng033.pdf>.
23. Little Gr. Approach to Literature. — Sydney, 1963.

24. Lodge D. Language of Fiction. Essays and Verbal Analysis of the English Novel.—Ldn, 1966.
25. Miles J. Style and Proportion. The Language of Prose and Poetry. — Boston, 1967.
26. Wellek R., Warren A. Theory of Literature. 3rd ed. — N.Y., 1962.
27. Williams C.B. Style and Vocabulary. — Ldn, 1970.